

УДК 811.14'03+821.14

ІСТОРІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ "НОННІВСЬКОГО" ПИТАННЯ У КЛАСИЧНІЙ ФІЛОЛОГІЇ

*Луценко Тетяна Леонідівна,
асп.*

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті досліджується проблематика "ноннівського" питання: біографія поета, авторство та доля творів Нонна Панополітанського. У статті приділяється увага проблемі виявлення приналежності творів автора до літературної епохи, питанням його наступників та попередників.

Ключові слова: давньогрецька мова, візантійський епос, пізньоантичний епос, Нонн Панополітанський, "ноннівська" школа, парафраза.

Серед корпусу грекомовного епосу значної уваги заслуговують "Діонісіака" та "Парафраза Євангелія від Іоанна" (далі – "Парафраза") Нонна Панополітанського, копта з єгипетського міста Панополь (Πανόπολις).

"Ноннівське" питання, перегукуючись з гомерівським питанням, підіймає аналогічні проблеми, що пов'язані з проблемою авторства і особистістю Нонна Панополітанського та долею "Парафрази" та "Діонісіаки".

Власне, якщо існування Нонна Панополітанського як історичної особи з'ясовано, то питання біографії поета, авторства, датування років та послідовності написання "Парафрази" і "Діонісіаки", наступників та попередників Нонна ще не отримали ґрунтовного висвітлення. Спроби відповісти на ці та подібні питання були завжди, однак потребують чіткого узагальнення і структуривання, а інколи оноування чи доповнення, що й зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Докладне вивчення наявних у сучасній класичній філології та візантістиці концепцій щодо поданої проблематики і є **метою** нашого дослідження.

Ускладнює дослідження "ноннівського" питання те, що значна кількість критичної літератури – відсутня у наших бібліотеках. Завдяки проекту Гутенберга є доступ лише до скан-копій фоліантів позаминулого сторіччя, що дозволяє нам, з одного боку, перевірити джерельну базу сучасних досліджень, а з іншого, скористатися оригінальною критичною літературою.

Евпаній у "Життєописах софістів" (405 р.) згадує про автора [X, 7, 2], імовірно Нонна. Ця згадка свідчить на користь раннього датування творів Нонна, разом з тим Евпаній не зазначив у творі імені Нонна Панополітанського.

Агафій Мірінейський називає Нонна у своїй поемі сер. V ст. новим автором відносно античних [Hist. IV, 23, 5]. Власне цю дату і можна назвати пізньою межею, до котрої було створено твори.

Нонна з Панополя згадує Свіда, енциклопедичний словник другої половини X ст., однак не в окремій статті, а як "дуже освіченого чоловіка; він той, хто перефразував Іоанна Богослова епічним віршем" під заголовком "календарні нонни".

Оскільки у "Діонісіаці" оспівано Бейрут, припускають, що поет навчався у Бейрутській юридичній школі, чи принаймі жив у Бейруті, був коптом (так називали єгипетських християн мусульмани), а за походженням був з Панополя (Πανόπολις).

Датування років життя Нонна Панополітанського та написаних ним "Діонісіаки" та "Парафрази" викликає найрізноманітніші думки. Дослідниця Барбара Абель-

Вільманс [Abel-Wilmans 1977, 79] узагальнила наявні гіпотези і виводить три основні версії щодо датування творів Нонна Панополітанського у своїй дисертації:

1. З 390 до 405, за видавцем поета А. Людвігом, адже Нонн нібито наслідував Григорія Назіанзіна. Існує згадка про Нонна у "Життєописах софістів" Евіапія, яка свідчить на користь цієї гіпотези.

2. Між 397 і 470, умовно за Р. Кайделем, коли нібито була написана "Діонісіака". Згодні з цим датуванням також М. Кун, Дж. Брауне і Дж. Голега, оскільки перші твори "ноннівської" школи належать до часу імператора Анастасія (491–518). А "Парафразу", за прихильник цієї теорії, було написано після 431 року, після Ефейського собору, відповідно до В. Штегемана.

3. Після 440 і до 490 роками, за Р. Фрідленде, адже відчутний вплив на творів Нонна Кіра з Панополя, а початок "ноннівської" школи датується 470 роком. Згодний з цим датуванням Ф. Віан.

Подані гіпотези, як і будь-які інші, мають свої хиби, адже ґрунтуються здебільшого винятково на текстологічному аналізі. А Нонн Панополітанський у своїх текстах має тенденцію до змішання архаїзаторських та сучасних йому мовних тенденцій.

Існує думка, що "Парафраза" і "Діонісіака" написані різними людьми, крім того більшість рукописів Нонна, крім "Берлінського папірусу" (VI ст. або VII ст.), не підписані взагалі. Однак тоді постає питання, чому християнин у "Парафразі" використовує стиль, лексику язичницької поеми та рядки із "Діонісіаки" [Дун. 8.185–187, 8.189] дослівно цитуються у "Парафразі" [Paraph. 21.45–46].

Для датування часу написання творів можна, здавалася б, використати інформацію про "ноннівську школу" а також попередників автора.

Зокрема, В. Кріст відносить до цієї школи: Мусея, Коллуфа, Трифіодора, Кіра, імператрицю Євдокію, Клавдіана, Хрістодор, Павло Силенціарій, Григорій із Пізи [Christ 1889, 788–790].

Ф. Віант, котрий виступає за третій варіант датування за Барбарою Абель-Вільманс [Abel-Wilmans 1977, 79], відносить до "ноннівської" школи поетів епохи імператора Анастасія (491–518): Мусея, Коллуфа Лікополітанського, Хрістодора Копського і Драконтія.

А у "Памятники византийской литературы IV–IX ст." (1968) та у збірнику "Византийская литература" (1974) Л. А. Фрейберг називає поетами "ноннівської школи": Трифіадора, Мусея і Коллуфа [Фрейберг, 1967, Фрейберг, 1977].

У "Oxford Dictionary of Byzantium" 1991 (далі – ODB) А. П. Каждан, де врахував знахідки оксиринських папірусів, визначає роки життя Мусея, Коллуфа, Хрістодора Копського, Павла Силенціарія як V–VI ст. н. е., Кіра Панополітанського зазначає рік смерті 457, Клавдіана роки життя 370–404 рр., Євдокії-Атенаїди – 400–460 рр. [ODB 1991, 1420, 1137, 504, 1163, 469, 220], Драконтія та Григорія із Пізи не згадує взагалі, а час життя Трифіадора визначає раннім III – пізнім IV ст. н. е. [ODB 1991, 2119].

Після зміни ролі Трифіадора, з послідовника на попередника Нонна, можна було б Нонна назвати послідовником запроваджених Трифіадором метричних правил. Однак ця гіпотеза має контраргумент у А. Віфшганда, який підкреслює різницю у метричних схемах цих двох авторів, попри зовнішню схожість [Wifstrand 1933, 75].

А. В. Захаров [Захаров 1997, XX–XXI] взагалі називає Нонна значущою фігурою епосу, однак вважає, що школи Нонн Панополітанський не створив, а вищеназвані поети писали в одному ключі, однак не належали до однієї поетичної школи.

Інше цікаве питання, котре опосередковано торкається датування написання творів: спроба співвіднести твори Нонна з конкретною літературною епохою, пізньою античністю чи Візантією. Щодо періоду IV–VI ст. н. е. у науковців існують різні думки, що і покладані відповідь на це запитання. Дослідники цей період відносять то до Візантії (Л. А. Фрейберг, Л. В. Павленко), то до пізнього еллінізму (С. С. Аверинцев), або і до пізньої античності (М. Є. Грабарь-Пассек, І. М. Тронський).

У 1964 М. Є. Грабарь-Пассек помістила статтю про Нонна у збірник "Памятники поздней античной поэзии и прозы" [Грабарь-Пассек 1964, 66–67].

У 1968 у збірник "Византийская литература IV–VI вв." Л. А. Фрейберг і Т. В. Попова помістили статтю "Поэтика византийской литературы" [Фрейберг, Попова, 1968, 9–37] зі згадкою про Нонна власне як про візантійського поета. Тут же С. С. Аверинцев присвятив окремий розділ цьому питанню у [Аверинцев 1968, 142–143].

У 1974 у збірнику "Византийская литература" Л. А. Фрейберг вміщає коротку згадку про Нонна у статті "Византийская поэзия IV–X вв. и античные традиции" [Фрейберг, 1974. 39–51].

1975 року Л. А. Фрейберг у "Античность и Византия" у статті "Античное литературное наследие в византийскую эпоху" також згадує Нонна Панополітанського [Фрейберг 1975, 23–25]. Відтак Л. А. Фрейберг активно відносить Нонна власне до епохи Візантії.

А у 1977 у "Поэтика ранневизантийской литературы" С. С. Аверинцев вважає, що текст можна віднести до "пізньоантичної літератури", але дослідник вирішив зосередитися на пошуках в текстах "ранньовізантійських" мотивів [Аверинцев 1977, 11].

Водночас у 1991 найбільший сучасний дослідник-візантиїст А. П. Каждан поміщає словникову статтю "Nonnos" у "Oxford Dictionary of Byzantium" [ODB 1991, 1492]

Довгий час візантійська література не мала свого героїчного епосу Л. В. Павленко [Павленко 2012, 412], куди цей дослідник відносить і Нонна Панополітанського, а наслідувала Гомера.

Оскільки історичні та літературні періоди не завжди збігаються, тому початком Візантії вважати добу від правління Юстиніана такий дослідник, як Леонід Павленко [Павленко 2014, 116] вважає недоцільним, зокрема і з огляду на виключення з кола наукових інтересів греко- та латиномовної патристики цього часу, творчості Нонна Панополітанського, Євдокії-Атенаїди.

Отже, ми можемо підсумувати, що біографія Нонна не достатньо вивчена. Ймовірно він жив у проміжку IV–V ст., був досить відомий у Фіваді, його творчість можна віднести за часовими рамками до літератури доби Візантії, а за сюжетним наповненням, – до літератури пізньої античності. Нонн Панополітанський написав спочатку "Діонісіаку", а після навернення у християнство "Парафразу". Оскільки продовжується прочитання і вивчення Оксиринфських папірусів, питання наступників і попередників викликає певні труднощі.

У **перспективі** через дослідження на суто мовному рівні ми вбачаємо можливість підтвердження чи спростування певних гіпотез "нонівського" питання.

Луценко Т. Л., асп.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

История исследования "нонновского" вопроса в классической филологии

В статье рассматривается проблематика "нонновского" вопроса: биография поэта, авторство и судьба произведений Нонна Панополитанского. В статье обращается внимание на проблему выявления принадлежности произведений автора к литературным эпохам, вопросу его преемников и предшественников.

Ключевые слова: древнегреческий язык, византийский эпос, позднеантичный эпос, Нонн Панополитанский, "нонновская" школа, парафраза.

Lushchenko T. L., Postgraduate Student

Taras Shevchenko National University of Kyiv

History of the Study of "Nonnus" Question in Classic Philology

The article examines issues of the "Nonnus" question: biography of the poet, and destiny of his works. This paper focuses on the problems of identifying the belonging of authors' works to certain literary eras, on the questions of his successors and predecessors.

Key words: Ancient Greek language, the Byzantine epic, the Late Antiquity epic, Nonnus of Panopolis, Nonnus' school, paraphrase.

Література:

1. *Аверинцев, С. С.* Нонн из Панополиса / С. С. Аверинцев // Памятники византийской литературы IV–IX ст. / Отв. Фрейберг Л. А. – М. : Наука, 1968. – С. 142–143.
2. *Аверинцев, С. С.* Поэтика ранневизантийской литературы / Сергей Сергеевич Аверинцев. – СПб. : Азбука-классика, 2004. – С. 11.
3. *Грабарь-Пассек, М. Е.* Нонн / М. Е. Грабарь-Пассек // Памятники поздней античной поэзии и прозы II–V века. / Отв. Грабарь-Пассек М. Е. – М.: Наука, 1964. – С. 66–67.
4. *Захарова, А. В.* Нонн Панополитанский / А. В. Захаров // Деяния Диониса / Нонн Панополитанский. – СПб. : Алетейя, 1997. – С. XX–XXI.
5. *Павленко, Л. В.* Візантійська література : нариси і тексти / Леонід Васильович Павленко. – Ч. 1. Становлення. – К., 2012. – С. 412, 438–439.
6. *Павленко, Л. В.* Українські перспективи філологічних досліджень в галузі візантиністики / Л. В. Павленко // Неперервна філологія : класичні, візантологічні та неоелліністичні студії в Україні XX ст. [відп. ред. Ніна Клименко]. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2014. – С. 116.
7. *Фрейберг, Л. А.* Античное литературное наследие в византийскую эпоху / Л. А. Фрейберг // Античность и Византия / отв. Фрейберг Л. А. – М. : Наука. – 1975. – С. 5–52.
8. *Фрейберг, Л. А.* Византийская литература IV–VI вв. / Л. Фрейберг, Т. Попова // Памятники византийской литературы IV–IX вв. / отв. Л.А. Фрейберг. – М. : Наука. – 1968. – С. 9–37.
9. *Фрейберг, Л. А.* Византийская поэзия IV–X вв. и античные традиции / Л. А. Фрейберг // Византийская литература / отв. Аверинцев С. С. – М. : Наука, 1974. – С.39–51.
10. *Ярхо, В. Н.* Обретенные страницы. История древнегреческой литературы в новых папирусных открытиях / Виктор Ноевич Ярхо. – М. : 2001. – С.18–19.
11. *Abel-Wilmans, B.* Der Erzähllauf der Dionysiaka des Nonnos von Panopolis / Barbara Abel-Wilmans. – Frankfurt am Main; Bern; Las Vegas, 1977. – S. 75–81.
12. *Christ, W.* Geschichte der griechischen Literatur bis auf die Zeit Justianians / Wilhelm von Christ. – Nordigen: 1889. – S. 788–790.
13. *Oxford Dictionary of Byzantium* / [ed. A. P. Kazhdan]. – N. Y. ; Oxford USA : Oxford University Press, 1991. – 2338 p.
14. *Wifstrand, A.* Von Kallimachos zu Nonnos. Metrisch-stilistische Untersuchungen zur späteren griechischen Epik und zu verwandten Gedichtgattungen. / Albert Wifstrand. Lund : Gleerup, 1933. – S. 75.

Стаття надійшла до редакції 10.04.14